

sokočastiti oče Gabriel Gruber 7. aprila l. 1805., ker se je bil dan prej silno prestrašil zaradi požara, ki je naenkrat nastal tik sobe.) Ob pogledu na nepričakovano v bližini nastali požar ga je torej zadela kap. Vendar je baje, tako dostavlja »Historia annua«, še pred smrtjo prejel sveto popotnico.

Gabrijel Gruber je eden izmed najslavnejših mož svoje dobe, velik kot učenjak in redovnik. Kot učenjak je bil, bi rekli, univerzalen genij, vsesplošen veleum ali, kakor ga I. Vrhovnik v zgoraj navedenem Izvestju naziva, »vseznalec«. Gruberjev prijatelj v Rimu, de Maistre pravi, da je bila v Gruberju »gibkost duha v skladu z lahkoto v špekulativnih in eksperimentalnih znanostih«, in da je bil res izreden mož. In res je bil Gruber a) bogoslovec in modroslovec, b) jezikoslovec: poučeval je latinščino in grščino, pisal in krasno govoril »še celo roman »Služitelj Boga« to priznava) — nemški, italijanski, francoski, poljski, ruski, turški in umel arabščino; c) mehanik, hidravlik, hidrograf, arhitekt, tehnik, inženjer, kemik, zdravnik, kirurg; d) pisal je bržkone zgoraj omenjena pisma, ki jih je izdal njegov polbrat Tobija; e) tiskar in knjižničar na Ruskem; f) umetnik: umel je glasbo, bil je slikar in risar; posebno je pogodil perspektivo; kolegij v Polocku

je hranil nekaj izvrstnih njegovih risb; zlasti je mojstrsko delo njegov akvarelni perspektivni pogled v globino nekega hodnika v onem kolegiju.

Gruber je bil pa tudi velik po kreposti, kot redovnik. »Historia annua« pripoveduje, kako je že v Ljubljani prve ure dneva posvečaval Bogu in duhovnosti. Vse leto je vsak dan zelo pobožno bral prvo sveto mašo v kolegiju, potem pa je bil v raznih delavnicah, vedno marljiv, delaven, vglobljen v delo. Ker je svoj poklic in Družbo Jezusovo tako ljubil, ga ni držalo več v Ljubljani, ko je zvedel, da Družba še obstoja na Ruskem. Naposled je tudi pomisliti, da ne izvolijo jezuitje za generala kogarkoli, marveč le moža, ki se ne odlikuje le po učenosti, ampak še bolj po kreposti.

Tako je bil Gruber res, kakor piše o njem l. 1784. Avguštín Magnan, profesor matematike, v kolegiju v Polocku, — »skozinsko izreden mož, odličen po darovitosti in preizkušeni kreposti...«, tako, da komaj najdeš moža, ki bi v njem hkrati toliko vrlin soglašalo«. (Prim. »Biograph. Lexikon des Kaisertums Oesterreich von Dr. Constantin Wurzbach, 5. Teil, S. 382, 383 — Wien 1859.)

Ne vemo, kje leži Gruberjev grob; tudi nam ni znano, če mu je Rusija postavila kak spomenik. Ljubljana mu ga je dala: »Gruberjev prekop« je trajen spomenik velikega moža.

KNEZ MILOŠ V LJUBLJANI

DR. IVAN LAH

Ker smo se učili svoje zgodovine — kolikor smo se je sploh učili — vedno v zvezi z avstrijskimi deželami, smo vedno mislili, da slovenske pokrajine v preteklosti niso imele nikake zveze z Beogradom in Srbijo in da je prevelika razdalja teh dveh svetov, med katerima je cela stoletja ležala Hrvatska, priklenjena na Ogrsko, in vojna granica, ki je zapirala svet to in onstran državnih meja, onemogočala vsako zvezo med dvema jugoslovanskima narodoma, ki sta imela v zgodovini tako različno usodo. In vendar se zdi, da ni samo slučaj, da so se vezali celjski grofje z Brankovići in da je padel poslednji Celjan v Beogradu, saj po svoji naravni legi teže vse naše pokrajine proti vzhodu, kamor tečejo naše reke, in one so bile kažipot tudi tistim, ki so prihajali od vzhoda. Zato so Uskoki pribežali do naših Gorjancev in še čez.

Da smo cela stoletja pripadali skupini, ki je bila zemljepisno od nas mnogo bolj ločena ko vzhodne pokrajine, je vzrok v tem, da so naše dežele postale plen onih, ki so težili proti jugu. Zato je Napoleon odsekal glavni del naših dežel od njih in jih zvezal z Dalmacijo; s tem je onim zaprl pot na morje, a nam pokazal pot v bodočnost. Zato je tu v Ljubljani Karađorđev poslanik Vučinić, po rodu Karlovčan, leta 1810. čakal odgovora od Napoleona, ali bo združil usodo Srbije z Ilirijo... Vemo, da je l. 1813. bil Karađorđe v Mariboru, da je bil knez Miloš v Ljubljani, v življenju kralja Petra za časa njegovega izgnanstva pa je igrala Ljubljana tako vlogo, da bi te zveze zaslužile posebne študije...

Sedaj, ko se vse naše življenje obrača proti vzhodu, odkoder smo prišli, in vsa naša preteklost

na severu in zapadu spominja tisočletnega suženjstva in težke borbe za obstanek, se tembolj oziramo po onih dogodkih, ki so že prej kakorkoli združili naše kraje z jugoslovanskimi. Posebno naša Ljubljana s ponosom odpira one polpozabljene strani svoje zgodovine, ki pričajo, da je kljub njenemu dolgoletnemu tujemu licu v njej vendarle vedno živela slovenska duša, ki je mogla svobodno zadihati šele tedaj, ko je sila časa začela iz njene notranjosti odnašati dolgo usedle tuje plasti.

Prihod kneza Miloša v Ljubljano l. 1848. ni bil dogodek, ki bi bil kakorkoli vplival na naše narodno življenje. Vendar ni bil brez pomena, posebno, če ga pogledamo v svitu tedanjih dogodkov.

Spomin na bivanje kneza Miloša v Ljubljani je letos oživil »Slovenec« z dne 28. V. 1933, št. 117. »Slovenec« piše, da je knez Miloš v Ljubljani »zapustil sledove, kakršnih v nobenem drugem mestu«, ker je tu zapustil portret, ki je signiran z imenom slikarja A. Karingerja.

O tem, kako je ta portret nastal, poroča pisec članka tole:

»Ko je bivši knez Miloš Obrenović h koncu maja 1848. l. prispel z Dunaja skozi Gradec v Zagreb, je doživel neprijetnost, da so ga tamkaj zaprli. Avstrijska vlada ga je osumila, češ, da drži z Madžari proti Hrvatom. Mislili so, da je namen njegovega potovanja organizirati srbske čete za vpad v južno Ogrsko in to s svojim sinom Mihajlom, ki je takrat prebival v Novem Sadu. Po 19 dnevem zaporu, iz katerega je Miloša rešil Gaj, se je Miloš preselil s svojim spremstvom v Ljubljano, kjer je bil gostoljubno sprejet. Za časa njegovega petdnevnega bivanja v Ljubljani so mu bile prirejene tople ovacije in dobrodošlice. Miloš, takrat najbogatejši človek na Balkanu, je bogato obdaroval vse gostoljubne Ljubljance na levo in desno. Stanoval je v »Avstrijskem dvoru« (Bahabirt). Kakor je razvidno iz nekega dokumenta, je gostoval en ali dva dni tudi pri ljubljanski rodbini Karinger, in odtod izvira tudi portret Miloša, katerega je slikal mladi slikar Karinger, sin gostoljubne družine, ki je povabila kneza Miloša na svoj dom.«

Anton Karinger (1829—1870) je bil sin trgovske družine Karinger, rojen v hiši, kjer je danes trgovina Hamann na Mestnem trgu. Bil je v tej dobi mlad slikar, ki se je vprav vrnil iz Monakovega, kjer je študiral slikarstvo. Knez Miloš je opazil mladega slikarja in mu poklonil v zahvalo za gostoljubnost njegove družine dragoceno kravatno iglo, ki je sedaj v ljubljanskem muzeju. Rodbini Karinger pa je knez daroval svojo sliko, katero je trgovec

Karinger razstavil v svoji trgovini. V spomin na to je Karinger prekrstil svojo trgovsko firmo in jo imenoval odslej: »Zum Fürsten Milosch«. To mu je seveda dovolil sam knez Miloš. Po petdnevem bivanju v Ljubljani je odpotoval knez Miloš v Inomost. Rodbina Karinger je morala odposlati za njim svojega odposlanca, ki je zaprosil kneza Miloša za pismeno potrdilo, da sme trgovina nositi naslov »Pri knezu Milošu«, da se Karinger tako izogne neprijetnostim od strani domačih oblasti.

V Draždanih je meseca septembra 1848. naročil knez svojemu tajniku, naj zapiše zahvalo za gostoljubje v Ljubljani in dovoljenje z željo, da se trgovina imenuje po njegovem imenu. Ker knez Miloš ni znal pisati, je dokument trikrat podkrižal in oddal pismo državni oblasti z naročilom, da ga pošlje Karingerju. Ta dokument je dobro shranjen in se da lepo brati.

Medtem je mladi slikar Karinger izvrstno prekopiral od kneza Miloša podarjeni portret in ga razstavil v oknu trgovine svojega očeta. To kopijo je podpisal s svojim imenom. Ako bi originalni portret ne bil v ljubljanskem muzeju, bi se človek pač lahko premotil, kako je bilo mogoče izdelati tako dober potret v kratki dobi Miloševega bivanja v Ljubljani. In to s tehniko, ki ni v skladu s Karingerjevo šolo. Originalna slika kneza Miloša v ljubljanskem muzeju je signirana z imenom Edvard Egerth 1848.

Nas zanima predvsem ozadje Miloševega bivanja v Ljubljani. O tem se je že mnogo pisalo, posebno zato, ker je s tem v zvezi neka afera, ki je globoko posegla v hrvatsko narodno življenje in tako rekoč uničila slavo Ljudevita Gaja, znanega voditelja Ilircev v trenutku, ko je njegov ideal postajal skoraj resnica, kajti zaradi te afere je prišel Gaj pri vseh svojih prijateljih in sodobnikih v takšno nemilost, da je l. 1872. skoro popolnoma pozabljen umrl. Šele pozneje je čas nekoliko zagrnil s plaščem pozabljenosti to neprijetno zadevo in dosegel delno odpuščanje pri mlajši generaciji, ki ob proslavi 50 letnice ilirizma l. 1885. ni mogla zatajiti Gajevih zaslug za jugoslovanstvo in prenesla njegove kosti v častito družbo drugih Ilircev na Mirogoj. Ta afera je že dovolj pojasnjena, odkar je prof. Gjur o šurmin objavil l. 1922. v »S p o m e n i k u« srbske kralj. akademije pod naslovom »K n e z M i l o š v Z a g r e b u 1848 g o d.« ves material, kar ga je našel o tem vprašanju v zapuščini Ljudevita Gaja in v univerzitetni biblioteki v Zagrebu. Obširneje je o tem pisal z njemu lastno temeljitostjo prof. Ferdo Šišić v »Jugoslo-

Bahabirt — hotel »Avstrijski dvor« na sedanjem Krekovem irgu
(Mahrova hiša)

venski Njivi« l. 1924. (VIII. letnik), pod naslovom »Knez Miloš v Zagrebu 1848«, kjer je pojasnil vse politične smeri in spletke, ki so se tik pred l. 1848. prepletale in razpletale okoli Zagreba in skušale izrabiti ilirski pokret in vse, kar je bilo z njim v zvezi, v svoje namene. Tam je tudi navedena glavna literatura. Gajev greh — kakor smo rekli — je bil zaradi žalostnih dogodkov na Hrvatskem, kjer je bil spomin na ilirski pokret še najbolj svetla točka sredi temnega stoletja, — že skoraj pozabljen, ko je l. 1893. Milan Dj. Miličević v »Spomeniku« srb. kralj. akademije priobčil avtobiografijo kneza Miloša, ki jo je knez, ker sam ni znal pisati, diktiral nekemu neznanemu pisarju in sicer l. 1850., torej par let po onem zagrebškem dogodku, ko je bil knez še v tujini. Kratki, jedrnatih stavki so v svoji jasnosti in odločnosti polni prepričevalne sile, da je knez diktiral popolno resnico o svojem življenju. Na podlagi te avtobiografije se je pečal s tem vprašanjem dr. Josip Thim v novosadskem »Braniku« (št. 150 z dne 23. novembra 1893), za njim pa profesor beograjske univerze in naš poznejši zastopnik v Parizu dr. Milenko Vesnić, ki je za časa svojega bivanja v Ljubljani odkril popis Miloševe afere, kakor jo je pripovedoval Milošev sluga Jovanović dne 16. junija l. 1848. v Ljubljani. Ta popis v nemškem jeziku, ki se hrani v ljubljanskem muzeju, je objavil prof. Vesnić v srbohrv. prevodu v »Delu« (knjiga I. 1894. str. 64—76) pod naslovom »Knez Miloš v Ljubljani«. Teh virov se je posluževal tudi prof. Platon Kulakovskij, v svojem znanem delu »Ilirizem«. Prof. Gj. Šurmin se je kot najboljši poznavalec hrvatskega preporoda zopet bavil s to zadevo l. 1909. v Marjanovičevem »Zvonu«, ko je že imel zbrano gradivo za svoje delo, ki pa je — kakor smo rekli — izšlo šele l. 1922. O tem govori tudi

dr. Vlad. Deželić v biografiji »dr. Ljudevit Gaj« (Zagreb 1910, str. 174—177) in že omenjeni dr. Thim je na podlagi tega gradiva in novih podatkov iz dunajskih in peštanskih arhivov obelodanil madžarski pisano razpravo o zgodovinskem časopisu »S z a z a d o k« l. 1922. Letos je v poljudni obliki prikazal tedanje zagrebške dogodke Mihajlo S. Petrović v beograjski »Politiki« pod zaglavjem: »Od šegrta (vajenca) do namestnika«, kjer podaja popularen življenjepiš M. Petrovića Blaznavca, ki je igral v tej aferi prav za prav glavno vlogo.

Da bomo Milošev prihod v Ljubljano bolj razumeli, naj podamo nekaj zgodovine.

Kakor je znano, je l. 1815. po takovski vstaji zavladal onemu delu Srbije, ki je bil osvobojen že pod Karađorđem, Miloš Obrenović, ki je potem vladal do meseca junija 1839. Miloš je bil pristen sin svojega naroda, z vsemi dobrinami in slabimi lastnostmi absolutnega vladarja, rojen samozvanec in despot, ki ni poznal ugovorov, v srcu dober in mehak človek, a krut in brezobziren, kadar je šlo za njegovo oblast. V njem se čudno družita orientalski vladar in slovanski knez, ki gleda tudi na kulturni napredek države samo s stališča svoje oblasti. »Edino pravi vladar za svoj čas«, pravijo nekateri, saj so tudi drugi evropski vladarji v večjih in kulturnejših državah tedaj vladali absolutistično in mnogo slabše nego Miloš, ker se je njegov orientalski despotizem bolj prilagel zaostalim srbskim razmeram nego metternichovski absolutizem Evropi po francoski revoluciji. Umor Karađorđa (1817) ostane poleg drugih najbolj črn madež na duši tega samosilnika, ki se je smatral za edinega poklicanega vladarja Srbije in se je te pravice v polni meri zavedal tudi potem, ko je l. 1839. zaradi spora z ustavobranitelji odstopil in prepustil vladu svojemu sinu Milanu; ko je ta čez nekaj tednov umrl, je zavladal Milošev drugi sin Mihajlo; meseca avgusta l. 1842. pa je moral tudi Mihajlo zapustiti Srbijo in skupščina je izvolila za kneza Karađorđevega sina Aleksandra. Srbija pa takrat kljub svoji že polstoletni borbi za svobodo še ni bila tako samostojna država, da bi sama odločevala o svoji usodi: na njenih tleh so hotele uveljaviti svoj prestiž: Rusija, Avstrija in Turčija. Mladi knez je moral računati s temi tremi prijatelji in zavezniki in si pridobiti njih naklonjenost, ki je bila le diplomatske narave: vse tri države so se bale, da se ne bi Srbija okrepila, ker bi to postalo nevarno za sosednje pokrajine, ki so bile po veri in jeziku srbske. Svobodi ta pred-

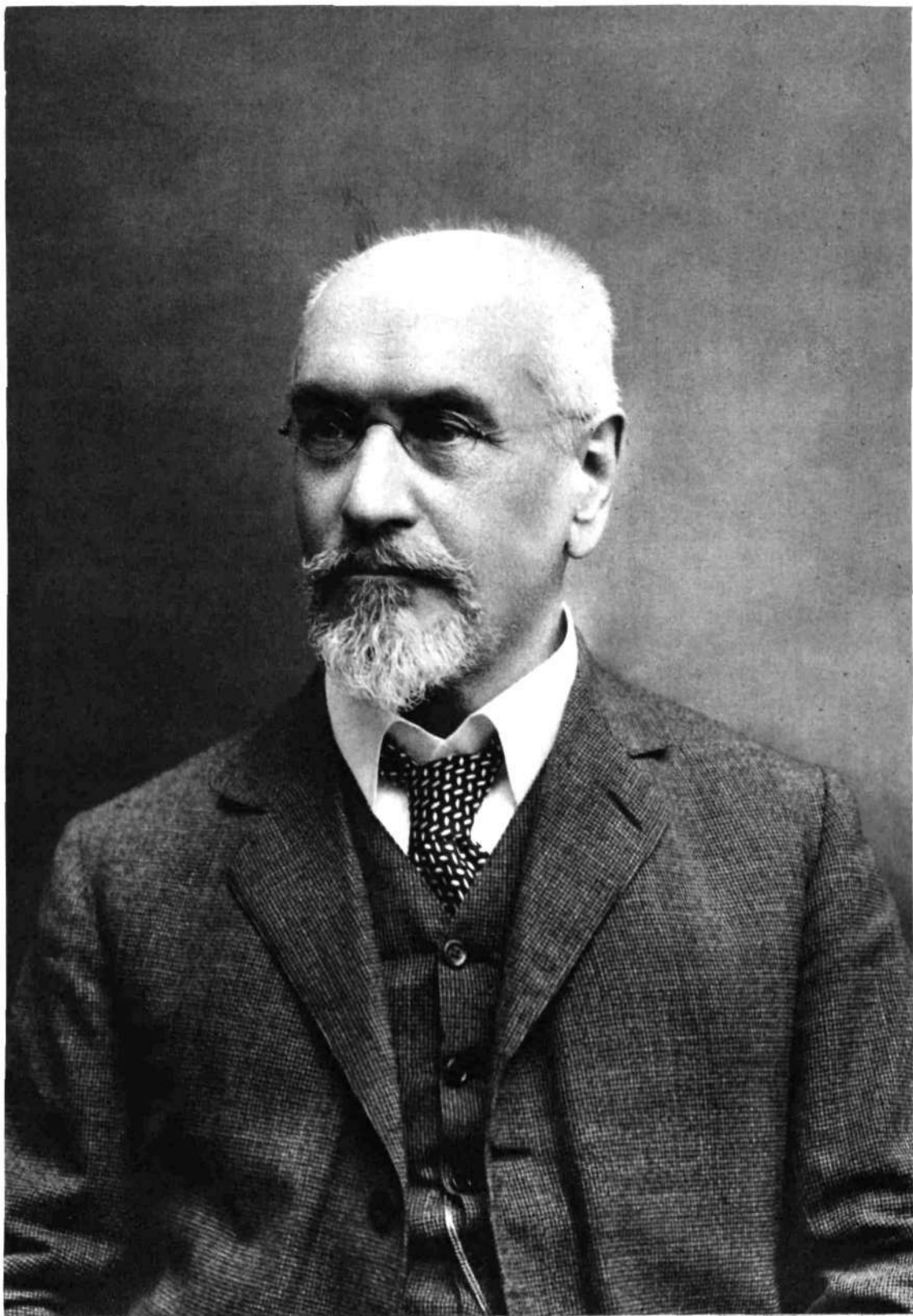

Foto L. Krema

Deliška tiskarna, d. d. v Ljubljani

Grasselli

Peter Grasselli, prvi slovenski župan ljubljanski (1882—1895)

marčna doba sploh ni bila naklonjena, — obenem pa so velesile druga drugo izpodrivale in izigravale, ker so hotele uveljaviti svoje interese na Balkanu. Ta položaj je dobro spoznal minister Ilija Garašanin, ki je l. 1844., v letu, ko se je rodil naš poznejši Osvoboditelj kralj Peter, — podal svoje znamenito »Načrtanije«, v katerem je načrtal program za bodočo politiko Srbije. Istega leta se v državni tiskarni v Beogradu izdali Ilirci svojo prvo propagandno brošuro »Kaj hočejo Ilirci«. Tako se je Srbija zavedla svojega poslanstva ravno ob času, ko se je prebujal ves slovanski jug. Vse to bi moglo utrditi za stalno tudi prestol Karađorđevićev. A tudi Obrenovići niso mirovali.

Miloš se je bil naselil na Dunaju, kjer je bil gost Metternichovega salona. Dasi nepismen, je dobro poznal vse spletke in namene evropskih diplomatov in vladarskih dvorov. Avstrija je priznala sicer vlado Karađorđevićev in se kazala zaščitnico Srbije, a njega je povabila na Dunaj in se mu dobriklja kot srbskemu knezu, ker je imel denar in v Srbiji še nekaj pristašev; celo njegov nekdanji nasprotnik vojvoda Vučić se je takrat sprl s knezom Aleksandrom in se pridružil Obrenovičevcem, ki upajo in delajo na povratek kneza Miloša. Tudi če ta stvar ne bi uspela, je mislila Avstrija, da je dobro, ako z enim srbskim knezom v Avstriji drži v šahu drugega srbskega kneza v Srbiji; če bi on ne vladal po volji Avstrije, se lahko pomaga drugemu — na prestol. Isto je bilo v Petrogradu, kjer je bil Milošev sin Mihajlo sprejet z vsemi častmi. Če bi Srbija preveč zašla v avstrijske vode, bi Rusija pomagala na prestol onim, ki bi delali za njo. Turčija je morala v tem položaju kar najbolj popuščati, da je bila videti boljša od obeh drugih zaščitnic.

Miloš se svoji pravici do prestola ni nikoli odrekel, bil je še vedno srbski knez in je natančno zasledoval, kaj se v Srbiji dogaja. Vučićev nastop je še dvignil njegove nade, da se kmalu vrne. Saj mu je Vučić sam pisal, kako napreduje njegova stvar. A Miloš je dobro vedel, da si evropski kabineti nič posebno ne žele revolucij in da ne bo tako lahko začeti boja brez zunanjih zaveznikov.

Naenkrat pa je meseca marca l. 1848. izbruhnila evropska revolucija in Milošu se je zdelo, da je prišel njegov čas. Vkljub svoji pristno srbski zvitosti, ki je bila njegov naravni dar, preizkušen v diplomatski kuhinji dunajskega kabineta, pa Miloš ni opazil, da so bili vsi njegovi načrti že davno izdani. Tisti čas se je namreč pojavil na Dunaju Milivoj Petrović Blaznavac, mlad človek, ki je

Knez Miloš Obrenović

Anton Karinger

prišel na videz na Dunaj študirat, a je bil zaupnik kneza Aleksandra. To je bil človek, ki je igral pozneje v Srbiji jako važno vlogo in se povzpел do najvišjih časti. Svoje ime je dobil po rojstni vasi, pravili so celo, da je bil Milošev nezakonski sin, kar pa ne ustreza resnici. Že v mladosti je pokazal svoje izredne talente. L. 1845. je stopil v redno vojsko in postal s pomočjo svojega prijatelja Štefana Kničanina adjutant kneza Aleksandra s činom kapetana. Bil je poslan na Dunaj, da se uči in da opazuje, kaj snuje in namerava knez Miloš. S pomočjo Vuka Karadžića se je seznanil z Milošem, ki mu je kmalu zaupal vse svoje skrivnosti in mu dajal čitati pisma, ki so jih pisali Miloševi pristaši iz Srbije. Blaznavac je postal nekak tajnik in zaupnik kneza Miloša, obenem pa je obveščal o Miloševih načrtih vojvodo Kničanina, iskrenega prijatelja kneza Aleksandra. S tem je izkazal srbski vladi velike usluge, za katere je pričakoval pozneje plačila.

Evropa se je že dva meseca gibala na valovih revolucije in Miloš, ki se mu ni bilo več treba ozirati na Metternicha, je bil še vedno na Dunaju in koval svoje načrte: Madžari so imeli v boju proti Dunaju neprilike s slovanskimi narodi, na severu s Slovaki, na jugu z Vojvodinci in s Hrvati; tu se je zdelo Milošu mogoče, da si odpre pot v Srbijo, na ta način, da se pridruži vstaškim Srbom, obenem pa pridobi z raznimi obljubami zase Madžare. Bil si je tako svest svoje zmage, da je sam izdal Blaznavcu skrivnost, da se bo v nekaj tednih vrnil v Srbijo s pomočjo Madžarov. Naravno je, da je to Blaznavac sporočil srbski vladi, ki se je na vse pripravila.

Medtem so se pripravljali v avstrijskem slovanskem svetu trije važni dogodki: 13. maja srbska narodna skupščina v Sremskih Karlovcih, 31. maja

slovanski kongres v Pragi in 5. junija hrvatski sabor v Zagrebu. Koliko nenadnih prilik, da opozori izgnani srbski knez nase ljudi, ki bodo reševali velika politična vprašanja. Miloš se je odločil, da pojde v Prago in je že dobil potni list, saj je dobil vabilo na naslov: »Njegovej svijetlosti gospodaru Milošu Obrenoviću knezu srbskom«, in Blaznavac poroča Kničaninu, da je Miloš ves navdušen za ta važni kongres, ker bo moralo biti tako, kakor bo on sklenil, ker so pri tem tudi kronane glave, ki se vesele, da se je slovanstvo tako dvignilo... A Miloša je mikalo tudi drugam. Kaj pa Zagreb? Dne 10. maja je pisal Miloš Gaju, da bi prišel tja, če bi ne bilo kongresa v Pragi. Časi so bili negotovi in zgodi se lahko marsikaj nenavadnega. Zato je smatral Miloš za potrebno, da je v zvezi z jugom. Treba bi bilo biti blizu srbske meje... Ker je imel v Valahiji posestva, je lahko potoval z izgovorom, da je namenjen tja.

Tudi srbska skupščina v Sremskih Karlovcih bo razjasnila položaj. Vojvodina je pred vrati Srbije. Zviti lisjak je vohal na vse strani, ne da bi opazil, kako se mu nastavlja past, v katero se bo vjel. Vkljub temu, da je videl na Dunaju samo špiclovstvo in skrivno zalezovanje, je najbrž preveč verjel v poštenost srbskega značaja, da bi bil količkaj sumil Blaznavca, ki mu je prigovarjal, naj gre v Zagreb. Zakaj, bomo videli pozneje. Miloš pa je tudi sam spoznal, da je Zagreb za njegove načrte najprimernejše mesto.

Sredi maja so nastali na Dunaju novi nemiri in prav tiste dni se je vrnil k Milošu iz Rusije sin Mihajlo. Ker je bil na Dunaju največji nered, sta mislila, da je najbolje, ako neopaženo odideta na jug in počakata prilike, da se prikradeta v Srbijo. Bajce je Mihajlo prinesel s seboj iz Petrograda ugodna pisma za kneza. Tako je namreč poročal Blaznavac Kničaninu 22. maja, kjer mu sporoča, da je knez v dogovoru z Vučićem in drugimi, da ga spravijo v Srbijo za kneza, in da je v zvezi z Madžari, ki bodo podpirali Miloša pod pogojem, da bo njihov zaveznik. To se pravi, da bi se Miloš postavil proti Hrvatom in Vojvodincem, ki so pričakovali pomoči iz Srbije, kjer se je že zbirala vojska prostovoljcev. In tega Blaznavca, ki je tako izdajal vse njegove načrte, je povabil Miloš celo s seboj na pot. Sam Miloš pravi v avtobiografiji o tem potovanju sledeče: »Ko je revolucija na Dunaju izbruhnila in sem videl, da so cesar in ministri z Dunaja pobegnili, sem moral tudi jaz zaradi nevarnosti poiskati kraj, kamor bi se umaknil. Ko sem premišljal, kam bi šel, sem se odločil, da grem

v Zagreb. Grem tja, sem rekel, tam bom med Slovani pri svojem narodu; poleg tega sem slišal, da bo tam neka skupščina (sabor), kjer bo gotovo mnogo Srbov od avstrijske strani. Tako sem prišel v Zagreb...«

Kakor vidimo, so tu odločale še druge stvari, ne samo dunajska revolucija. Miloševe zveze in načrti omogočajo vse različne domneve, a za nas to ni važno. Z malim spremstvom in v družbi Blaznavca je odpotoval 18. maja najprej v Hietzing, kjer je imel neko posestvo, od tam z vozom do Badna, kjer je sedel na železnico in se peljal do Poljčan, odkoder je potoval z vozom preko Krapine v Zagreb, kamor je došel 21. maja ob 6. uri zvečer, in se nastanil pri »Lovškem rogu« na Ilici. Sin Mihajlo pa je odpotoval po Donavi naravnost v Novi Sad, da ne bi zbudilo skupno potovanje kake pozornosti. V Srbiji so bili o tem potovanju seveda obveščeni, zavarovali so mejo in čakali nadaljnjih sporočil od Blaznavca.

Bog ve, koliko različnih misli se je vrstilo v Miloševi glavi, ko je po lepi cesti preko Boča zagledal bližnje hrvatske gorice. Medtem ko so naši štajerski rodoljubi mislili predvsem na praški slovanski kongres in le deloma na hrvatski sabor, v trdni veri, da se bo tam rešilo zamotano vprašanje, ki je šele sedaj z vso silo stopalo na dan, je sanjal Miloš, kako bi izrabil dogodke in ljudi, da bi dosegel svoj namen in se maščeval nad onimi, ki vladajo zdaj proti njegovi volji v Srbiji. Odpirale so se obširne perspektive v bodočnost.

Pri svojih načrtih v Zagrebu je Miloš največ računal na — Gaja. Saj je ilirski pokret obetal vse mogoče izpremembe za bodočnost, in Gaja je Miloš poznal. Že l. 1842. se je obrnil Miloš nanj z Dunaja kot izgnanec in pohvalil njegove »Novine Ilirske«, zraven pa priložil 25 dukatov »k otplačenju velikih troškova Vaših pri Vašim izdanjima«. Gaj je bil prav tako vesel pohvale — kakor denarja, ki ga je vedno potreboval. Osebnost se seznanila meseca novembra l. 1847., ko je Gaj s požunkega zbora prišel na Dunaj in ga je večkrat obiskal. Ko je Miloš pozneje zaradi zagrebške afere odšel preko Ljubljane v Inomost, je tam (20. junija 1848) izjavil, da je dal Gaju takoj pri prvem obisku 1000 goldinarjev v priznanje za njegovo javno delo. Pozneje ga je Gaj prosil, naj mu da še 2000 goldinarjev, kar pa je knez odklonil, čeprav je prišel k njemu v Gajevev imenu ogrski dvorski agent Ivan Dobran. Ko je prišla marca meseca l. 1848. hrvatska deputacija na Dunaj, je bil Gaj zopet pri knezu in ga prosil, naj da 1000 goldinarjev za

narodne namene, češ, deputacije stanejo mnogo denarja. Knez se je izmaknil, da bo dal, če ga zaprosi ves narod. Miloš se namreč ni hotel zameriti Metternichu, ki je tudi ilirski pokret in Gaja smatral kot nevarnost za mir v državi, ki je komaj zadrževala prebujajoče se narode.

Zagreb se je pripravljaj takrat na velike dni. Dne 22. maja, dan po prihodu kneza Miloša v Zagreb, se je sestala velika skupščina zagrebške županije, ki je odobrila vse odredbe bana Jelačića proti Madžarom. Ves Zagreb je plaval v neizmerni radosti, saj so na vseh mestih odločali sami Ilirci, in za 5. junij se je pripravljala slavnostna instalacija bana Jelačića. Od vseh strani so prihajali ugodni glasovi in vrli Vojvodinci so se zvesto pridružili Hrvatom v boju proti Madžarom. Zagreb je imel nezavisno bansko vlado, v kateri so predsedniki odsekov vršili posle ministrov. Na čelu političnemu odseku je stal sam Gaj, dokaz, koliko mu je ban Jelačić zaupal. Vse je čakalo samo še na Dalmacijo, da se izjavi za zajednico... Ilirski pokret je dosegel svoj višek.

Sedaj pustimo one nasprotujoče si sile, ki so se borile med seboj, da izrabijo razmere v posameznih pokrajinah zase prav tako, kakor jih je skušal izkoristiti knez Miloš. Mi vemo, kakšne načrte je kovala medtem avstrijska kamarila okoli nadvojvodinje Sofije, matere Franca Jožefa, kako so skušali Madžari pridobiti druge narodnosti za svoj boj proti Dunaju in kako so se te narodnosti upirale Madžarom in služile Avstriji v mnenju, da se bore za svojo svobodo.

Zagreb je bil v teh dneh središče vseh svobodnih glasov od juga; v tem vsesplošnem navdušenju je hotel Miloš izkoristiti ugodno priložnost, da se izkaže kot bojevnik za svobodo, on, ki je bil po naravi absolutist, a po slučaju usode ali po Blaznavčevi zaslugi je sam ravno tu izgubil svobodo in postal žrtev najgršega izkoriščevanja. Poglejmo sedaj, kaj se godi pri »Lovskem rogu«. Dočim je Miloš računal na Gaja, da mu bo pomagal pri njegovih načrtih, je bil Gaj že v pisмени zvezi z Blaznavcem, ki je hotel za vsako ceno preprečiti Milošu vse načrte in ga zadržati v Zagrebu pod stražo, da bi mogel medtem prijatelj Štefan Kničanin priti na pomoč Vojvodincem... Miloš je pozneje sam priznal, »da ga je edino Blaznavec spravil v zagrebško nesrečo« in mu tega ni nikoli odpustil.

Medtem ko so Ilirci v Beogradu razvijali najživahnejšo agitacijo, da gre srbska vojska v pomoč bratom onstran Save in Donave, je Milošev prihod

Dragocena spominska igla, ki jo je poklonil knez Miloš rodbini Karingerjevi. (Po sliki iz Muzejskega arhiva v Ljubljani)

v Zagreb vznemiril slovanski jug. Celo avstrijski poveljnik v Vel. Varadinu je ukrenil vse potrebno, da prepreči Milošu prehod preko srbske meje, srbska vlada pa je storila vse, da onemogoči Miloševe načrte. V Beogradu se je vršil velik zbor naroda, kjer je metropolit Peter izrekel krilate besede, da bi bilo treba Miloša ubiti, ker »če ga živega pustite, ne bomo imeli v Srbiji miru. Miloš je zver, ki jo more samo smrt ukrotiti.« Ker so se jeli Miloševi pristaši sumljivo gibati in so bili njih nameni vladi dobro znani iz Blaznavčevih pisem, je bilo proglašeno obsedno stanje in knez je razglasil narodu, »da sta se oba srbska kneza, Miloš in Mihajlo, naši meji približala z namenom, da napadeta domovino.« Zato je prevzel knez vrhovno poveljstvo nad vojsko in oblastjo v svoje roke.

»Hitim, da vam s par besedami razpršim vse skrbi,« je pisal Blaznavac srbski vladi. »Dospeli smo v Zagreb. Vse je dobro. Zver je v kletki. Čakajte še par dni in jaz bom naredil svoji domovini največjo uslugo.« Te besede jasno pričajo o Blaznavčevih namenih.

Predajmo sedaj besedo knezu Milošu, da nam pripoveduje, kaj se godi pri »Lovskem rogu«.

»Dospel kot potnik sem se ustavil v neki gostilni. Gostilničar, ki je imel zapovedano, da vsakega potnika javi policiji, je šel in javil. Javijo banu. Čez eno uro prideta dva uradnika od bana in mi sporočita pozdrav, da me je ban takole pozdravil: da bi se zaradi teh zmešnjav oddaljil od bosanske meje in naj bi šel v Ljubljano. Ko sem odšel z Dunaja, je šel z menoj neki Srb iz Srbije, ki je bil prej na Dunaju, po imenu Milivoj Blaznavac. Ta je sedaj odšel k provizorju Ljudevitu Gaju. Kaj je tam zmešal, ne vem. Odšel je z Gajem tudi k banu in jaz, ne da bi za to kaj vedel, ležem spat, da si odpočijem, ker sem nameraval zgodaj zjutraj odpotovati.

(Dalje prihodnjič.)

Po številu prebivalstva in družin sta župniji šentpetrska in frančiškanska najmočnejši kljub temu, da sta se že zmanjšali v korist obeh najmlajših tovarišic. Vsak drugi prebivalec Ljubljane je že župljan ene izmed njiju, v prvi je doma četrtnina, v drugi pa petina vse žive Ljubljane. Trnovo stoji šele na tretjem mestu; na vsakih sto Ljubljančanov pride 15.3 trnovskih župljanov. Za njim se vrstijo Šiška, Sv. Jakob, Sv. Krištof in kot najmlajši Sv. Nikolaj. Šenklavška

župnija je najšibkejša tudi po številu svojih ulic. Za njo pa stopajo s čedalje večjim številom ulic: Sv. Krištof, Šentjakob, Šiška, Trnovo, frančiškanska župnija in naposled Šentpeter.

Iz lege obeh novih župnij se jasno spozna, da rase naše mesto v pretežnem delu po suhem Posavju. Kljub temu bo moralo osmo mestno župnijo s cerkvijo vred dobiti prostrano, vlažno mestno Barje, da ž njo razbremeni preoddaljeno trnovsko cerkev.

KNEZ MILOŠ V LJUBLJANI

DR. IVAN LAH

(Nadaljevanje.)

Ob neki uri ponoči slišim veliko ropotanje po hiši. Pogledam in imel sem kaj videti. Postavili so stražo in nikogar ne puste k meni, niti nobeden mojih ne sme iziti. Jaz sem imel samo dva služabnika in enega doktorja po imenu Paceka. Opazil sem, da je tudi ta doktor skupno z Blaznavcem sleparil in deloval proti meni, ker mu ni bil prepovedan izhod; tretji dan pa se je sploh ločil od mene. Zaprošil sem nekega častnika, ki je bil na straži, naj gre k banu in naj ga vpraša, kaj je to in iz kakšnega vzroka. Častnik je odšel in se vrnil, pa mi ni nič odgovoril, samo z rameni je mignil.

Iz tega se vidi, da je bilo vse, kar se je te dni z Milošem v Zagrebu godilo, Blaznavčevo delo. On je z Gajem dosegel pri banu, da je bil Miloš zastražen. Miloš je seveda takoj zapazil, da je v kletki. Prej je koval velike načrte, kako se bo maščeval nad svojimi nasprotniki, a sedaj je mislil samo na to, kako bi se osvobodil. Skušal se je rešiti najprej z zlatom. Dal je veliko vsoto Blaznavcu, ki mu je obetal, da ga reši, a je porabil denar za se in deloval na to, da kneza čim dalje zadrži pod stražo. Ópozoril je najbrže tudi Gaja, da izkoristi Miloševo zadrego. Miloš pripoveduje o tem takole:

»Tretji dan je prišel k meni Gaj. Tedaj sem njega vprašal: Kaj je to in zakaj? Jaz mislim, sem rekel, če se da človeku stražo pred hišo, mu je treba povedati vzrok, zakaj, in sem rekel:

»Ali je to bratstvo? Ali je to slovanstvo? Jaz pridem k Vam kot rodnim bratom in vi me sprejemate in z menoj postopate kot zločinci!«

Tedaj je on rekel:

»To je zato, ker prihajate z Dunaja in so banu došla neka pisma, da ste na madžarski strani in da ste zato sem prišli.«

Jaz sem mu nato odgovoril:

»Daj, pokaži mi ta pisma! Kako morete sploh o meni dvomiti, ko je vam dobro znano, da sem rojen kot pravi Srb, da torej ne morem biti svojim bratom sovražen. To je eno. A drugo: kako morem biti jaz na madžarski strani, ko niti besedice madžarski ne znam. Kako se more to ujemati?«

On je samo rekel:

»Tako je!«

In se je takoj obrnil in odšel. Čez nekaj dni je zopet prišel in tedaj je rekel:

»Ban je siromašen človek in v sedanjih razmerah potrebuje denarja, zato mu dajte neko vsoto denarja za pomoč in jaz bom z njim govoril, da vas izpusti.«

Nato sem mu odgovoril:

»Sedaj nimam s seboj toliko denarja, a samo da ne bo kake prevare, bom dal več. Za sedaj imate tu 2000 srebra.«

Vzel sem denar in mu ga dal.

On je denar vzel in odšel.

Nato je čez štiri ali pet dni nekega večera zopet prišel k meni in takrat mi je začel razlagati banove zadrege, češ, da je ban v veliki stiski, ker nima za to stvar denarja, ki ga nujno potrebuje, da ne more te zadeve izvesti do konca i. t. d. Jaz sem mu to verjel, čutil sem v srcu bratstvo moje nacije, zato sem izvlekel še 15.000 gld. srebra in mu jih dal.

Vzel je denar in odšel, a jaz sem ostal še dalje v zatvoru. Čez tri dni je bil že zopet pri meni. In zopet je začel:

»Prišel sem v imenu bana, da vam sporočim med štirimi očmi sledeče: Banu je nujno potrebno in je rekel, da mu dajte še 20.000 dukatov, da bo mogel to stvar izvesti do konca; denar vam obeta čez čas zopet vrniti in tako dalje.« Nato sem rekel:

»Jaz sem dal že dovolj, več dati ne morem.« Tedaj je rekel:

»Ako nečete dati, ostanete v zatvoru in mogoče pridete v zatvor na kak grad.« S temi besedami je odšel in še strožjo stražo pred moja vrata postavil, tako da me niti ni iz sobe pustila.

Ko sem spoznal ta način postopanja, sem poklical onega častnika straže in ga poslal, naj mi pokliče Gaja, da pride k meni. Razgovoril sem se z njim in ga vprašal, naj mi pod prisego pove resnico: ali bom izpuščen in svoboden, ako dam tudi to vsoto denarja. Tedaj se mi je pri vsem na svetu zaklinjal in prisegal, da bom v tem slučaju popolnoma svoboden. Tedaj sem, deloma zato, da pomorem bratom in narodu, deloma pa zato, da se enkrat rešim te pasti, izvlekel 2000 cekinov in mu jih dal. Vzel je tudi to vsoto denarja in odšel. Stražo je prestavil od sobnih vrat in jo zopet postavil pri stopnicah. Tako me je še vedno pod stražo držal.

In še več; namesto da so me izpustili, je prišel tisti oficir in rekel, da je dobil od bana povelje, da se moram izseliti iz te gostilne, ker se začenja zbirati njihova skupščina in je potrebno, da naredim prostor drugim gostom. Tako so mi naši neko privatno hišo; jaz sem se preselil, a bil sem zopet pod stražo. Sedaj tega Gaja, ko je nasitil svoj lačni trebuh in spoznal, da ne more dalje lagati, ni bilo več k meni.«

Da se resnica prav spozna, bi bilo tudi v tem slučaju čuti oba zvona. Naravno je, da je bil Miloš užaljen in da je prikazal te dogodke, kakor je on gledal na nje. Proti Gaju je bila pozneje uvedena preiskava in — rekli smo — da je zaradi tega tako trpel njegov ugled, da ga do smrti ni mogel popraviti. Gotovo je, da je Gaj postopal v soglasju z Blaznavcem, ki mu je bilo na tem, da onemogoči Miloševe načrte. Zato sta sestavila nekak banski odlok, po katerem naj bi zagrebško sodišče postopalo z Milošem kot z nevarnim človekom, ki se naj bi mu vzela vsa pisma, denar in tako dalje. Edino banu Jelačiću gre zasluga, da se ni postopalo z Milošem še strožje. Ban ga je hotel celo izpustiti, a sta Gaj in Blaznavac znala banove odredbe vedno o pravem času preprečiti. Kaj sta prav za prav nameravala z Milošem? Nekateri pravijo, da sta hotela doseči, da bi knez ne prišel več živ iz Zagreba. To je imela biti ona velika usluga, ki jo je obetal Blaznavac domovini... Iz pisma, kjer piše Blaznavac Gaju, da »je treba hitro delati, ako nam je do tiste stvari«, se da sklepati, da je hotel Miloša ne le onemogočiti, ampak — če bi se ponudila

ugodna prilika — spraviti tudi s sveta. To je razvidno iz pisma, ki ga je pisal 29. maja iz Kragujevca Stevan Heraklović, Gajev in Jelačićev poslanik pri srbski vladi, Gaju v Zagreb: »Rezultat mojega razgovora z Ilijo Garašanimom je ta, da je največje važnosti za Srbe, Hrvate in vse Slovane, da se napravi Miloš čim prej tem boljše nenevaren za našo stvar. Nikakor ne smemo izpustiti te za naš narod tako ugodne priložnosti, ampak moramo onemogočiti namene naših sovražnikov: Madžarov, dunajskih republikancev in turških barbarov. Mi smo se tako razgovarjali, dragi gospod, da Miloš ne bi smel živ priti iz Zagreba. Bila bi to prevelika sramota, če se nam izmuzne iz Zagreba in bi kje na drugem kraju še brezskrbneje z Madžari in Turki vznemirjal našo domovino. Naj pride od kogarkoli povelje, da se izpusti, ne izpustite ga; na vas polagamo zdaj največ upanja, da se bo Miloš ob tej priliki očistil.« Iz tega se vidi, kako je na Miloša ob tej priliki gledala oficialna Srbija, in njen zaveznik Blaznavac je skušal izpolniti njene želje.

Bili so to dnevi velikih nad in vsesplošne svobode; stare vlade so popadale, nove še niso bile urejene, zato je Milošu pretela velika nevarnost, ki se je je tudi zavedal. Vsa čast banu Jelačiću, da ni dopustil krivice, v kolikor jo je mogel zabraniti; ne pozabimo, da je imel takrat mnogo drugih skrbi, da je bila madžarska nevarnost pred durmi, da je poznal Miloša kot nevarnega samozvanca in da so vse informacije, ki jih je imel o njem, izhajale od Gaja, ki ga je Blaznavac popolnoma obvladal. Ker je ban odklanjal vse, kar je bilo nečastno in protizakonito, ni pa imel časa, da bi prišel aferi do dna in izpustil Miloša, sta se hotela Gaj in Blaznavac še malo poigrati s svojim ujetnikom.

Dne 5. junija je imela biti slavnostna instalacija bana. Na Gajev predlog sta sklenila, da povabita kneza, da bo gledal parado. Blaznavac je s tem soglašal zato, da se knez potem ne bo »drznil govoriti in intrigirati proti Hrvatom, češ, da niso nič.« Hotel je tudi govoriti s knezom, kar mu doslej ni bilo mogoče, ker bi bil moral tudi on — govoriti v prisotnosti častnika.

Ban je odobril Gajev predlog, in Miloša z njegovim služabnikom vred so pripeljali v bansko palačo, kjer je gledal prvi del slavnostne instalacije in se pritoževal nad Gajem Blaznavcu, katerega mu je še vedno slepo zaupal. Povedal mu je, da je sporočil svojim zaupnikom na Dunaj, kaj se mu je zgodilo v Zagrebu, in jim naročil, naj plačajo 20.000 cekinov nekemu dunajskemu centralnemu

komiteju, da organizira demonstracije dunajske akad. mladine za Miloša in da pošlje deputacijo k cesarju in zahteva, da se Miloš izpusti iz zapora.

To sta potrdila Blaznavcu tudi knezov služabnik Pejčinović in grof Nugent.

Drugi dan Miloš ni smel prisostvovati slavnostni instalaciji bana. Gaj in Blaznavac sta vedela, zakaj. Zdaj sta šele razumela, zakaj je že 29. maja prišel z Dunaja k Milošu neki Žid Levi, ki je takoj zopet odšel »z naročili za kneza Mihajla«.

To je bil oni slavnostni 6. junij, ko je bil ustoličen ban Jelačić. Srbski patriarh je imel v saboru častno mesto poleg bana. Navdušeni narod ju je na rokah odnesel v cerkev sv. Marka, kjer je bila služba božja v slovanskem jeziku. Svečanost se je nadaljevala v pravoslavni cerkvi, katoliški in pravoslavni svečeniki so se družili v skupni veri, da prihaja čas svobode in sreče; narod je rajal in plesal, se objemal in poljubljal po ulicah.

Miloš je le od daleč poslušal šum velikega dne. Čutil je, da so mu na sledu. Ker je videl, da ne more od Gaja in Blaznavca pričakovati rešitve, je skušal najti pot do svobode na drug način. Ko se je bil iz »Lovskega roga« preselil v ono privatno hišo, ga je obiskal novi policijski upravitelj kapetan Plantach (Plantak ali Plank, kakor si ga je prilagodil Miloš). Knez ga je pridržal pri obedu, mu potožil vse krivice, ki se mu gode, in ga prosil, naj zanj posreduje pri banu.

Plantach se je zdel knezu »pošten in značajan mož« (čovek pun častnosti i karaktera). Res je dosegel, da je ban sprejel kneza. To je bilo 8. junija. Ko je Gaj zvedel, je sporočil neugodno vest Blaznavcu, češ, da se je ban dve uri razgovarjal s knezom, da ga je drugi dan pozval na obed in da je Miloš tako rekoč že svoboden. Knez je bil res pri banu vse zvedel, kdo mu je pripravil zagrebško past, a bil je tudi on zvit, zato se mu je zdelo, da je bolje, da ne izda vsega, kar je vedel; mislil je, da bo še čas za obračunavanje, ko bo komedija končana. Zato je tudi le deloma kazal svojo nevoljo in čakal na nadaljnje dogodke. Mislil je, da se mu bo s pomočjo bana posrečilo uiti brez vednosti Gaja in Blaznavca. Toda Gaj je imel takrat pri banu še veljavno besedo. Opozoril je bana, da je obljubil srbski vladi, da ne bo izpustil Miloša, dokler ne dobi obvestil iz Srbije, in da je neumestno, če vabi kneza na obed. Medtem ko je Gaj svaril bana pred zvitim nasprotnikom hrvatskih načrtov, je Blaznavac odšel h knezu, da bi zvedel, kaj je dosegel pri banu. Stari knez je ležal

na postelji in sprejel svojega bivšega zaupnika zelo hladno. Niti ga ni vprašal, kaj je storil z denarjem, ki mu ga je dal, in zakaj ga ne reši iz zapora. Bil si je že na jasnem, kako nevrednemu človeku je bil zaupal vse svoje načrte. Blaznavcu se je takoj zdelo, da so se knezu odprle oči, vendar se še ni hotel izdati; zanašal se je na svojo zvitost. Ban se je res opravičil knezu, češ, da je bolan in da ga ne more sprejeti pri obedu; tudi straža je bila zopet postavljena pred hišo. Knez je dobro vedel, odkod ta nenadni preobrat.

»Ko je to videl, je Gaj zopet prišel s svojimi lažmi in spletkami k banu«, pravi Miloš v svojih spominih, »in tako sem ostal tam in straža ni bila odstranjena. Tedaj je posegel vmes banov brat, major, ki je bil na Dunaju in je sedaj z Dunaja v Zagreb odhajal; moj tajnik Konstantin Kadžija, ki je bil tudi na Dunaju, je začel tega majorja prositi, da posreduje pri svojem bratu (banu), da me pusti. Major je obljubil, da bo to storil. Na mojo srečo je prišel ta major v Zagreb in se je s kapetanom Plantachom zavzel živo za to in tudi izposloval.

Ko je to slišal Gaj, je zopet hitel k banu z raznimi lažmi in je zopet bana od tega odvrnil; ona dva pa (Plantach in major Jelačić) sta zopet prosila pri banu in dosegla, da je ban odobril.

A Gaj je stvar zopet preobrnil, tako je to kolebanje trajalo dva dni; naposled sta kapetan in major napravila tako, da sta po ponovno dobljenem dovoljenju šla sama in najela voz. In zvečer je prišel kapetan z vozom. Natovorili smo mojo prtljago, on je sedel poleg mene in tako smo prišli do Ljubljane.« A ni šlo tako gladko, kakor pripoveduje Miloš. Gaj in Blaznavac sta uporabila še zadnje sredstvo, da zadržita Miloša. Prehitro in prelahko jima je tiček ušel. Bala sta se njegovega maščevanja. Miloš je bil namreč povedal nekemu trgovcu Stankoviću, kako je Gaj iz njega iztiskal denar. Stanković je to vest raznesel po mestu in ban je poslal uradnika k Milošu, da ga zasliši. To se je zgodilo še tik pred odhodom.

»Ker sem se bal, da bi iz tega ne nastalo zopet kaj novega«, pripoveduje Miloš, »nisem hotel vsega po resnici povedati; ampak sem rekel: dal se mu pet do šest tisoč goldinarjev srebra in to je oficir zapisal. Nato sem ga prosil in tudi kapetan mi je rekel, naj ne nese raporta banu takoj, ampak ga zadrži do jutra, ker smo bili že pripravljene na pot in nismo hoteli, da bi se iz tega izmotala kakšna zapreka in bi nas od potovanja zadržali.«

Jožef Karinger

Vaso Petričić

In res, ko je drugi dan uradnik izročil zapisnik banu, je Gaj zahteval, da se mora Miloš vrniti v Zagreb. Odhitela je štafeta za Plantachom, da naj krene z Milošem nazaj.

Tik pred Miloševim odhodom je došel v Zagreb tudi njegov sin knez Mihajlo, ki je takoj poslal k Milošu Mojzesa Gavrilovića, da bi preklical svojo prvo izjavo v zapisniku. Mojzesa so prijeli in mu pismo odvzeli. Sedaj se je moral knez Mihajlo opravičevati, češ, da je svetoval očetu, naj izjavi, da ni dal Gaju nikakega denarja, »ker je prepričan, da je Gaj pošten človek in naroden mož in da ni nikakega denarja prejel.«

To Mihajlovo izjavo sta Gaj in Blaznavac nesla banu, ki jo je glasno prečital, in sta mu očitala, kako napačno je storil, da je izpustil Miloša; ban se je izgovarjal, da je poslal Miloša v Ljubljano, kjer bo zadržan. Blaznavac je videl, da je banu vsa ta afera zelo neljuba, kar ni čudno, ker je ban vedel, da jo bo svet izrabil proti Hrvatom, kar se je v resnici tudi zgodilo, kakor bomo videli.

Štafeta je dosegla Miloša šele v Ljubljani. Miloš pripoveduje, da je banovemu kurirju takole odgovoril:

»Jaz ne bom poslušal ne generala ne tebe in se ne bom vrnil k onim lopovom, ker sem videl, da tam ni pravice. To so vsi pravi razbojniki.«

»Ali tudi ban?« je vprašal kurir.

»On je še največji, kajti on kot glavar bi moral najprej človeka vprašati za vzrok in ga šele potem postaviti v zatvor, ne pa brez vzroka po tujih lažeh tako postopati z ljudmi. Zato pravim, da je on največji razbojnik, ali nevednež, ki se ravna po tujih besedah.«

»Dasi Miloš« — pravi M. S. Petrović v »Politiki« (z dne 8. julija 1933) — »ni bil tako energičen, kakor se je pozneje hvalil, vendar je v

Ljubljani dvignil glavo in se oddahnil. Kajti Ljubljančani so ga sprejeli z velikimi častmi. Župan Karinger mu je napravil obisk in ga vozil po mestu. Zvečer mu je godba priredila podoknico. Potem je on posetil župana in komandanta mesta in obdaroval bolnico.«

O Milošovem bivanju v Ljubljani pa imamo natančnejše podatke, ki se hranijo v ljubljanskem muzeju in tvorijo podlago za zgoraj navedeni Vesničev članek v »Delu« (knjiga I. 1894, marčev zvezek), ki je prav za prav del pisateljevih popotnih zapiskov. Vesnič piše v uvodu, da je prišel iz Opatije (Abazzie) in daje duška svojemu navdušenju v lirsko-rodoljubnih stavkih. Potoval je z vlakom z Reke in je okoli polnoči došel v Ljubljano, o kateri pravi, da je »središče naših bratov Slovencev«. Hotel se je seznaniti s tem trdim rodom, ki skupno z nami poje o kraljeviču Marku in o Kosovem, »in je pokazal toliko žilavosti in vztrajnosti v boju za svoj obstanek«. S tem narodom — pravi — smo sorodni po krvi in srcu, a žal, da se malo poznamo. Spominja na Karađorđevega poslanika Rada Vučinića, ki je leta 1810. prišel v Ljubljano, glavno mesto Ilirije, da stopi v zvezo z Napoleonom. Ob tej priliki je prepotoval vso Slovenijo in se sestajal z Napoleonovimi zapniki. V Ljubljani je Vesnič našel brata Srba Vasa Petričića, ki je imel takrat trgovino na Glavnem trgu (zdaj I. Samec). Bil je to pošten Srbin po srcu in jeziku, ki je rad sprejemal potnike z juga. Vesnič bi bil rad kaj zvedel o bivanju kneza Miloša v Ljubljani in kako je zašel v prijateljsko zvezo s trgovcem Karingerjem. Vesnič piše, da mu je ugajala ljubljanska okolica, obiskal je muzej, narodno gledališče in tako dalje. Neki prijatelj ga je spremil v Karingerjevo trgovino in tu je videl, »da takoj pri vhodu na levi strani visi lepa, z oljnimi barvami izdelana slika kneza Miloša iz najlepše dobe njegovega življenja, ko je bil še v polni sili«. Vesnič se je razgovarjal s trgovcem Karingerjem, katerega oče pok. Jožef Karinger je leta 1848. sprejel kneza Miloša. Karinger mu je pokazal neke dragocenosti, ki jih je bil njegov oče dobil od kneza Miloša. Tudi mu je povedal, da je knez Miloš sam odobril, da se njihova trgovina imenuje »Pri knezu Milošu«. Spominjal se je, da ga je knez še dečka držal v naročju, da je bil knez na nekem koncertu in da je posebno vzljubil njegovega starejšega brata pok. Antona Karingerja, ki je bil pozneje oficir in prav ugleden slikar, »katerega posamezne skice posebno iz Dalmacije in Črne gore bi mogle služiti za okras marsikateri

galeriji«. Vesnić je vprašal, ali je med družinskimi spomini kak zapisek o knezu Milošu v Ljubljani. Karinger mu je pokazal družinsko knjigo in naročil, naj se prepíše oddelek, ki govori o tem. Ta oddelek je prevel Mihajlo R. Popović in Vesnić ga navaja v svojem članku. Nato pripoveduje Vesnić zopet o svojih popotnih vtisih. Nekaj dni prej so se začele šole in Vesnić je gledal šolsko mladino in poslušal, kako govori slovenski. Zvečer je bil v družbi nekih Slovencev in pri kranjskem vinu se mu je jezik razvezal. Ko je nadaljeval svojo pot po železnici, je premišljeval o usodi raztresenih in zatiranih slovanskih narodov. Takrat pač ni slutil, da mu bo pri osvobojenju teh pokrajin dodeljena tako važna vloga.

Temelj Vesnićeve razprave tvori izpisek iz Karingerjeve družinske knjige. Rodbina Karinger je stanovala na Glavnem trgu števil. 8. To hišo je sezidal prvi ljubljanski župan prof. Lantheri. Poznejši gospodarji so bili pl. Zergollerni, Zeschkoti in Hamanni. Karinger nam je o knezu Milošu napisal sledeči »popis dogodkov, ki mi jih je od besede do besede pripovedoval g. Jovanović (Ivanović), knezov sobar in tolmač po naročilu kneza Miloša«.

V naslednjem popisujem dogodke, ki so se dogodili za bivanja njegove svetlosti kneza Miloša Obrenovića v Ljubljani od 10. do 15. junija 1848. l. in sicer sebi v spomin od besede do besede.

Dne 10. junija leta 1848. opoldne je dospel semkaj knez Miloš Obrenović, ki je prihajal iz Zagreba in se nastanil v hotelu »Pri avstrijskem dvoru« (sedaj Mahrova hiša). V njegovem spremstvu je bil kapetan Anton pl. Plantach od I. banalregimenta, poleg njega knezovo služabništvo, Anastazij Jovanović, izučen slikar, ki je govoril tudi nemški, Milovan Mihajlović, knezov blagajnik, in osebni sluga Milenko.

Zvečer 10. t. m. sem se seznanil s kapetanom pl. Plantachom, ki je nekaj kupil v moji trgovini; od njega sem zvedel, da je knez Miloš dospel sem in da ga je on do sem spremil iz Zagreba in da ga bo spremljal prav do Inomosta, ko se bo knez nekaj dni odpočil.

Kapetan mi je začel popisovati lepo lego, ki jo ima Ljubljana; zato sem mu predlagal, da ga spremim na Grad, od koder si more ogledati vso okolico. Preden sva odšla, sem mu povedal, da priredi narodna garda na drugi dan binkoštnih praznikov, 12. junija, v korist svojega godbenega fonda v Kolizeju zabavo, na kateri se bodo dobile tudi galanterijske stvari in, ker bo knez ta dan še

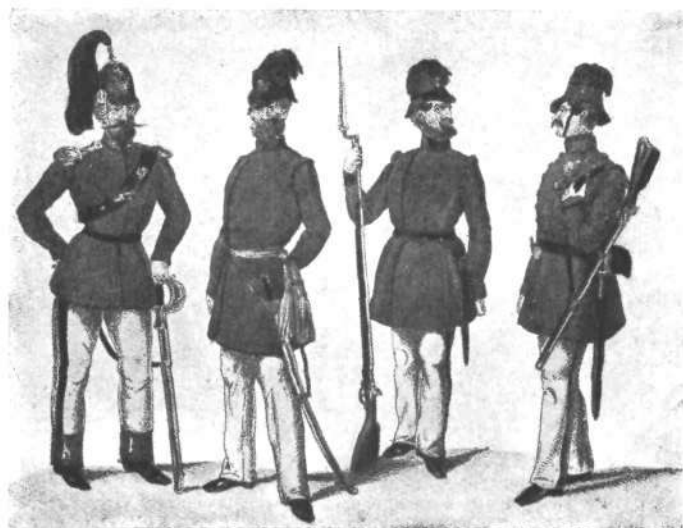

Ban Jelačić

tukaj, nameravam povabiti Njegovo svetlost na to slavnost, nakar je kapetan odgovoril, da bo to kneza veselilo. — Ker pa knez govori samo srbski, se je ponudil on, da me predstavi knezu in da bo tolmač, ako ga pridem vabit.

Nato sva odšla. Najprej sem odvedel kapetana, da si ogleda dobitke, ki so bili pripravljene za slavnost, in potem v hotel, kjer je bil nastanjen, da je tam mogel pustiti nakupljene reči. Ko smo tja prišli, so rekli kapetanu, naj gre takoj h generalu baronu Apelu, s čimer je bil onemogočen naš izlet na Grad; kapetan ni vedel, zakaj ga je zval general Apel, zato je vzel s seboj svoje javno povelje (Offene Ordre), ki je bilo podpisano od bana Jelačića; jaz sem ga prečital. V tem povelju je bilo kapetanu naročeno, da mora spremljati kneza Miloša do Ljubljane in po potrebi tudi do Inomosta; a vsekakor naj počaka v Ljubljani nadaljnjih navodil. Ko je nato kapetan dvignil iz mize svoj žepni robec, so iz njega padli cekini, ki jih je bilo, ko sva jih preštela, 203 komadov.

Spremljal sem kapetana h generalu Apelu; ker pa se je tik nato pojavila godba narodne garde (Garde-Zapfenstreich), sem rekel kapelniku, naj v čast knezu Milošu odigra pred hotelom »Pri avstrijskem dvoru« nekaj komadov, kar se je tudi zgodilo; nekdo je celo vzkliknil »Živio«, nakar je knez poslal glavnemu komandantu 50 gld. za godbo. Medtem se je vrnil tudi kapetan od generala Apela: povabil sem ga s seboj na čašo piva, a videlo se je, da je zelo slabo razpoložen, a mi ni hotel povedati, kaj je temu vzrok; rekel je samo, da se ne sme oddaljevati od doma, kjer ga knez vsak čas išče. Ker nisem niti najmanj slutil, kaj se mu je tam pripetilo, sem verjel njegovim besedam, da knez želi, da je vedno doma; poslovil sem se od kapetana s pripombo, da ga bom jutri, prvi binkoštni dan spremil na Rožnik in da se bom potem ob 10. uri vrnil, da se poklonim knezu in

Narodna garda

ga povabim za drugi dan na slavnost narodne garde. Ko sem drugi dan (bil je prvi dan binkoštnih praznikov) ob 5³/₄ zjutraj prišel h kapetanu, da ga spremim na Rožnik, je odbil mojo ponudbo s pripombo, da se ne sme oddaljiti od doma, in pravtako da ne more dopustiti, da bi šel pred kneza in ga povabil na slavnost narodne garde, češ, da se je včeraj zvedelo za stvari, ki so tako resne, da bi prevzel nase preveliko odgovornost, če bi dovolil, da povabim kneza na prireditev narodne garde. Te njegove besede so me razjezile do skrajnosti, ker sem videl, da hoče kapetan onemogočiti moj plan; zato sem mu rekel popolnoma hladno: »Naj se zgodi knezu karkoli, jaz pridem k njemu ob 10. uri v gardski uniformi in ne bom vas vprašal, ali mi dovolite stopiti pred njega ali ne.« S temi besedami sem odšel od kapetana.

Da bi torej izvedel svoj načrt, da se predstavim knezu in ga pozovem na slavnost za vsako ceno, in da bi imponiral obenem kapetanu navzlic njegovi prepovedi, sem šel drugi dan binkoštnih praznikov ob 10. uri v gardski uniformi na glavno stražnico (Hauptwache, stala je poleg sedanje Mahrove hiše), kjer je bil takrat komandant moj svak Samassa in sem ga prosil, naj gre z menoj k knezu Milošu, a moj prijatelj mi je odgovoril, da pojdem zaman h knezu, češ, da nikogar ne smejo pustiti pred njega in sicer iz tega vzroka, ker se je včeraj grozno sprl s kapetanom Plantachom. *Kapetan je namreč dobil preko generala Apela od bana Jelačića ukaz, da kneza Miloša za vsako ceno, če ne zlepa pa s silo, pošlje naprej v Zagreb; toda knez, ko je to čul od kapetana, je odločno izjavil, da ga nihče živega ne spravi nazaj v Zagreb.*

Sedaj sem šele mogel razumeti, zakaj je bil kapetan pozvan h generalu Apelu, zakaj mi je rekel, da se ne sme oddaljevati od doma, in zakaj mi je celo prepovedal dohod h knezu. Vse to pa me je še bolj vzpodbujalo, da pridem za vsako ceno do kneza in ga zaprosim, da pride na slavnost narodne garde, kjer ga čaka najlepši sprejem in vse zaslužno spoštovanje.

V družbi poveljnika narodne garde sem prišel v predsobo kneza Miloša Obrenovića, kjer je stanoval že večkrat omenjeni kapetan. Ne oziraje se na kapetana, ki je bil v sobi, sem prosil kneževega slugo g. Jovanovića, ki je govoril nemški, da naju prijavi kot zastopnika narodne garde, in vstopila sva k Njegovi Svetlosti knezu, ki je bil — kakor se je videlo — še razburjen zaradi dogodka, ki se je bil malo pred tem dogodil. Ko sem Njegovo Svetlost pozdravil v imenu narodne garde, sem ga prosil, da bi Nj. Svetlost bila tako milostljiva, da poveljiča s svojo visoko prisotnostjo slavnost garde na drugi dan binkoštnih praznikov in poleg tega sem ga prosil, da bi bila Nj. Svetlost tako dobra in bi sprejela ponudbo, da ga osebno odvedem in spremim na slavnost. Ob enem sem mu ponudil svoje usluge, ako bi bila Nj. Svetlost pripravljena, da napravi izlete v našo lepo okolico.

Nj. Svetlost je bila — kakor se je videlo — vzradoščena nad tem povabilom. Knez se je zahvalil z najljubeznivejšimi besedami in sprejel mojo ponudbo, da smem Nj. Svetlost spremljati na sprehodu po ljubljanski okolici in na slavnost narodne garde. Nj. Svetlost je dala poveljniku glavne vojske 50 dukatov za godbeni fond in 60 gld. za dijaško legijo. Ko sem odšel iz sobe Nj. Svetlosti in so moji spremljevalci odšli, me je pozval knezov sluga g. Jovanović, ki je bil obenem knezov tolmač, v svojo sobo in mi je pripovedoval ves prizor, ki se je bil dogodil med kapetanom Plantachom in knezom. Ko je bil kapetan sporočil knezu, da je dobil od svojega bana Jelačića ukaz, da odvede kneza zopet nazaj v Zagreb, če ne z lepa pa z grda, je knez potegnil sabljo in rekel kapetanu, »da ga živega nihče ne spravi v razbojniško mesto Zagreb«, in da bo, če bi se proti njemu uporabila sila, tudi on izrabil vse, kar je mogoče, da se ubrani. Nato je odšel kapetan h generalu Apelu in vprašal, ali se bo general pobrigal za pomoč, ali kaj naj sicer kapetan stori. Ta razgovor je prekinil kapetan, ki je ta trenutek vstopil. Ogovoril sem takoj kapetana z vprašanjem: »Ali je vam general Apel obljubil pomoč, da odpravite kneza?« — »Ne,« je bil odgovor, »general nima tu

niti enega vojaka.« — »Pa dobro,« sem rekel kapetanu, »potem bo garda vzela v svojo zaščito kneza, ki ni storil tu nikakega zločina in to tem bolj, ker ban hrvatski nima v Ljubljani ničesar ukazovati.« Nato sem odšel in sicer naravnost h generalu Apelu, ki sem mu podal sledečo izjavo:

»Vaša ekscelenca!

Prihajam naravnost od Nj. Svetlosti kneza Miloša, ki sem ga po deputaciji narodne garde naprosil, da počasti s svojim posetom slovesnost narodne garde, ki bo jutri, drugi dan binkoštnih praznikov v Kolizeju, na kar je knez z velikim veseljem pristal, toda ob tej priliki sem moral doznati, da stoji knez pod nadzorstvom nekega graničarskega kapetana, ki je včeraj dobil ukaz od bana Jelačića, da kneza za vsako ceno odpravi nazaj v Zagreb, in da po potrebi uporabi proti knezu tudi silo. In zakaj vse to? Meni je znano in gotovo vzbuja tudi občo pozornost, da mora na banov ukaz kak graničarski oficir v našem mestu strogo paziti na kneza, ki je k nam dospel. In še več. Ban je temu oficirju poslal nalog, naj odpelje kneza odtod, kjer ne zapoveduje ban, ampak g. general kot komandant mesta, ki ne more dopustiti, da bi nad knezom Milošem, ki so mu bile od strani narodne garde izkazane vse časti, še nadalje stražil kak graničarski oficir ali da se mu tukajšnje bivanje kakorkoli zagrenjuje. Knez ima pas od vlade, ima na Dunaju svoje hiše in tam ga more ban tožiti, ako je knez kaj zagrešil: za tega prosim kar najlepše, da bi bil gospod general tako dober, da bi odstranil graničarskega kapetana od kneza, da se na ta način izogne konfliktu z narodno gardo.«

Gospod general mi je obljubil, da se bo pobrigal do jutrišnje prireditve narodne garde, da bo mogel Nj. Svetlost knez Miloš priti na slavnost brez kapetanovega nadzorstva.

Popoldne okoli 5. ure sem se pripeljal s kočijo h knezu in sva se odpeljala v spremstvu kapetana, tolmača Jovanovića in Milana Mihajlovića na Studenec, kjer je bil knez od gospodarja tega posestva, gosp. Terpinca in njegove soproge kar najljubezniveje sprejet in pogoščen. Toda knez je pil samo vodo. Knezu so nazdravili z zdravico, nakar je on nazdravil hišnemu gospodarju in njegovi ženi. Po prisrčnem slovesu od gospodarja in njegove soproge smo krenili na pot okoli 8. ure zvečer in napravili izlet na Grad. Ko smo se vzpenjali navzgor, sem obrnil knezovo pozornost na zavod, kjer se vzgajajo mali otroci in ni bil daleč od gradu, in sem rekel, da se ta zavod vzdržuje s

Glavna straža

prostovoljnimi prispevki. Ko smo prišli na Grad, je knezu jako ugajal razgled na vso okolico in je izjavil, da pride kmalu zopet v Ljubljano, kjer je priroda vse lepote združila — saj dobri ljudje zaslužijo takih prirodnih darov.

Okoli 9. ure smo se vrnili domov in tako se je končal prvi dan mojega znanja z Nj. Svetlostjo.

Drugi dan binkošti, 12. junija, zgodaj zjutraj je prišel k meni Jovanović in mi je rekel, da me knez prosi, naj ga spremim h guvernerju in generalfeldmaršal-lajtnantu Apelu. Okoli 12. ure sva prišla k Nj. ekscelenci guvernerju, grofu Welsersheimbu, kamor sta naju spremljala tudi kapetan in tolmač g. Jovanović. Tu se je govorilo samo o nemirih v Italiji. Obisk je bil kratek. Pri generalu Apelu je knez pokazal svoj pas, ki je bil izdan od vlade, in se pritoževal nad banovim postopanjem. Zaradi tega in zavoljo moje včerajšnje pritožbe generalu Apelu je pozval general prisotnega kapetana v sosedno sobo in, ko sta prišla zopet iz nje, se je kapetan priporočil in odšel. Nato je general rekel knezu: »Potujta, knez, koder vas je volja in zabavajte se tu pri nas popolnoma svobodno.«

Po obedu sem prišel s kočijo k Milošu Obrenoviću, da ga odpeljem na slavnost. Med vožnjo mi je dal knez v korist zavoda za najdenčke zavitek 20 dukatov, ki sem jih v Lattermannovem dreveredu pred očmi Nj. Svetlosti izročil v roke zaščitnici tega zavoda, ge. grofici Stubenbergovi.

Ko sva dospela na zabavo v Kolizej, je godba sprejela kneza s slavnostnim »intrare«, občinstvo pa ga je pozdravilo z burnim »živio«, kar je kneza, kakor se je videlo, jako razveselilo.

(Dalje prihodnjič.)

KNEZ MILOŠ V LJUBLJANI

DR. IVAN LAH

(Konec)

Za mizo moje rodbine je knez pojedel sladoled. Nato smo odšli peš v Tivoli, ob 7. uri pa smo sedli v kočijo in smo se peljali preko Rožnika, kjer je knez popil eno čašo vode, in preko vsega Tivolskega hriba.

Spotoma mi je moral tolmač Jovanović na povelje Nj. Svetlosti povedati vse, kako so postopali s knezom v Zagrebu in kako se je dogodila ta stvar. To je bilo torej takole:

Neki Gaj, urednik »Zagrebskih Novin« (Agramer Zeitung), ki igra sedaj nekako vlogo v Zagrebu in v nar. gardi, je prihajal že prej več let nekolikokrat h knezu na Dunaj in je znal vselej iz njegga izvabiti po 1000 do 2000 gld. z obljubo, da bo ta denar vrnil, kar pa se ni nikoli zgodilo. Pred nekaj meseci je prišel Gaj zopet na Dunaj h knezu in mu je rekel, da potrebuje za rešitev hrvatske narodnosti mnogo denarja, ki naj bi ga knez posodil, a knez mu je odgovoril, da je zelo čudno, da narod, ki potrebuje denarja in si ga hoče izposoditi, pošilja samo Gaja, da bi to dosegel. Skratka, Gaj je moral tokrat oditi brez denarja. To je Gaja jako razjezilo.

Dogodki na Dunaju meseca maja so prisilili cesarja Ferdinanda, da je odpotoval v Inomost. Tudi knez ni hotel ostati dalje na Dunaju, vzel je potni list in je hotel najprej oditi v Prago; ker so tam nastali nemiri, se je knez odločil, da odpotuje preko Zagreba na Reko, in je tako izstopil v gostilni pri »Lovačkom rogu«.

Ni minila niti ura, odkar je dospel tja, že je prišel h knezu Gaj in mu rekel, da mora knez tekom ene ure zapustiti Zagreb, ker sicer ne more jamčiti za posledice, ki bi zadele kneza. Knez pa mu odgovori, da zaradi slabega vremena in zavoljo tega, ker njegova starost potrebuje miru, ne more takoj odpotovati, da pa bo jutri že ob 5. krenil na pot, posebno ker je Gaj omenil, da je knezov prihod v zvezi z nekim slabim namenom za narod. Gaj je začel pripovedovati, da je zelo nevarno, če bi knez ostal, in je izjavil, da bo za primerno nagrado napravil vse, da bo narod, ki zahteva, da mora knez takoj odpotovati, izpremenil svoj

sklep. Knez je moral žalibog za to dati Gaju 2000 goldinarjev. Gaj je odšel, a se je okoli polnoči vrnil, postavil pred gostilno in pred vrata oboroženo stražo in nihče ni smel priti h knezu; medtem pa je prišel h knezu Gaj in rekel, da se narod ne more pomiriti, da zahteva, naj se mu knez izroči, da je bolje knezu vzeti življenje, nego gledati, kako propada vsa Hrvatska. Nato je Gaj privedel kneza k oknu in mu pokazal oboroženo silo, da se bo sam prepričal, v kaki nevarnosti že tiči. A vsi kneževi ugovori, da se ne zaveda, da bi bil kaj zagrešil, da ima potni list, in da bo zjutraj zgodaj odpotoval, niso nič pomagali. Gaj je dajal knezu samo upanje, da mu bo rešil življenje, ako knez ne bo skop glede denarnih sredstev in je zahteval 10.000 gld., da bo pridobil za se kolovodje naroda. Gaj je to vsoto od kneza dobil in odšel, a straži je naročil, naj ne pusti nikogar notri, niti kneževih slug. Hrano mu je smel nositi samo gostilničar, a ni smel niti besede spregovoriti z njim.

Na ta dan je prišel Gaj zopet h knezu in rekel, da je pomiril narod, a da potrebuje sedaj še za bana 4000 ducatov. Knez je nato odgovoril, da ne nosi s seboj narodne banke, da nima s seboj toliko denarja, kolikor on zahteva, in je dal Gaju dve blagajni, v obeh je bilo po 1000 cekinov in 5000 gld., in sicer 5 komadov po 1000 gld.

Gaj je odšel z denarjem, pa se je drugi dan zopet vrnil h knezu in rekel, da naj knez plača račun gostilničarju, ker mora oditi odtod. Na to je smel stopiti knežev blagajnik Milovan Mihajlović prvič pred kneza; gostilničar pri »Lovačkom rogu« pa je zahteval, da se mu plača na račun 650 gld. Ko je bilo tudi to urejeno, so pripeljali voz in Gaj je pozval kneza, da stopi v voz. In tako je bil knez dne 26. maja odveden v zapor, ki je imel železna vrata z dvema ključavnicama, kakor da bi bil knez tam najbolj varen pred razburjenim ljudstvom.

Ko je kneževo spremstvo zvedelo, da so kneza zaprli, je javilo ves dogodek knezu Mihajlu, sinu Miloša Obrenovića, ki je živel v Glauzenburgu;

Mihajlo je zato došel 6. junija zvečer v Zagreb in takoj poslal banu, ki je bil v gledališču, pismo, da morajo takoj izpustiti njegovega očeta iz zaporu, nakar je dobil odgovor od bana, da bo jutri uredil vse, kar je treba.

Dne 8. junija je bilo izdano povelje, da naj se knez izpusti na svobodo in da naj ga kapetan Plantach spremi do Ljubljane, kjer naj ostane s knezom do nadaljnjih odredb. Knez je moral za vsak dan, ki ga je preživel v zaporu, plačati po 15 goldinarjev.

Preden je bil knez izpuščen iz zaporu, je prišel k njemu zopet Gaj in mu je predložil dvoje pisem, ki naj bi jih knez podpisal zato, da bo izpuščen. Kaj da je v teh pismih, Gaj ni povedal, in ker knez ni znal čitati, je podkrižal to dvoje pisem in ju potrdil s svojim pečatom. Misli se, da se je eno pismo glasilo tako, da je knez sam iz svoje lastne volje prosil, naj se postavi straža pred gostilno in, ker je sam uvidel, da je tam na nevarnem kraju, da je prosil, naj ga zapro v občinsko hišo. Drugo pismo se je najbrže glasilo tako, da je Gaj dobil od kneza v dar znatne vsote denarja zaradi tega, ker je pokazal toliko skrbi za varnost kneževih oseb. Skupna vsota denarja, ki jo je Gaj iz kneza izsilil, bo znašala najmanj 27.000 gld.

Kakor hitro je Gaj dobil v roke kneževih podpise v zaporu občinske hiše, je izjavil, da knez lahko odpotuje v Ljubljano, in mu predstavil kapetana Plantacha, ki ga bo spremljal do tja. Za pot so nam pripravili vozove. Ob tem času, ko je Gaj odšel od kneza, je dal knez kapetanu dragocen prstan in ga prosil, da ta prstan izvoli izročiti banu Jelačiću v spomin in obenem kot nadomestek za onih 4000 gld., ki jih je zahteval Gaj in jih knez ni mogel dati. Kapetan je res nesel prstan banu (to mi je pravil tudi sam kapetan Plantach), a ban ni sprejel prstana in je rekel: »Jaz nisem zahteval od Miloša nikakega denarja..«.

Ko sta bila oba voza pripravljena, smo 8. junija krenili na pot; prej pa je še knez Mihajlo ukazal svojemu slugi Jovanoviću, ki je bil slikar in je govoril nemški, naj spremlja njegovega očeta; in tako smo 10. junija 1848. leta došli v Ljubljano. Ko je Jovanović končal povest o omenjenih dogodkih, sem povabil Nj. Svetlost, da obiše jutri 13. junija zavod za vzgojo malih otrok in sem se poslovil od njega.

V torek 13. junija zjutraj je prišel po kneževem nalogu k meni Jovanović in mi javil, da je knez obolel. Odšel sem takoj k visokemu go-

spodu, da izjavim svoje sožalje. Ko sem stopil h kneževi postelji, mi je podal roko, poljubil me je in me imenoval svojega rešitelja, ker bi ga bil žolč, ki se mu je zlil iz jeze, ker so z njim v Zagrebu tako postopali, spravi pod zemljo, dočim se je zdaj zaradi mojega prijateljskega sprejema in postopanja razpršil in razgubil. Ta dan sem obiskal Nj. Svetlost še večkrat in sem vsakokrat poleg izjav hvaležnosti slišal, da mu je bolje.

V sredo 14. junija okoli 10. ure se je mogel knez že peljati na sprehod. Najprej smo se peljali v Zalog, kjer se je pravkar izkrčala neka savska ladja, kar je kneza zelo zanimalo; dalje sem opozoril kneza, da se ne daleč od Zaloga izteka reka Ljubljanica v Savo, kar je knez želel videti. Toda zaradi baš tedaj pričetih priprav za zgradbo železnice se ni bilo mogoče peljati do Sostrega in celo peš je bilo zelo težko hoditi. Komaj smo se malo oddaljili, je začelo deževati in tako nam je bila vožnja po tej poti popolnoma onemogočena. Zato smo se odpeljali v tvornico za papir v Vevče (Josefsthal), kamor sem bil knežev prihod že prej naznanil. Gospodarji tvornice so bili poslopje od zunaj lepo okrasili in ko si je Nj. Svetlost vse ogledala, so mu izročili dva risa papirja. Po obedu sta prišla h knezu dva gospoda — bila sta, kakor sem čul, njegova dva advokata, — da ga spremita v Inomost — ki ju je bil pozval, da dvigneta tožbo zaradi nasilja v Zagrebu.

Zvečer po 10. uri me je pozval knez k sebi. Ko sem prišel v knežev sobo, sem našel tam ona dva gospoda advokata in Nj. Svetlost. Tedaj mi je rekel eden advokatov po nemško, da knez odide jutri v Inomost, da se mi zelo zahvaljuje za vse, kar sem storil za njegovo osebo, in da mi hoče dati majhen spomin. Nato me je knez nekolikokrat poljubil in mi je predal v škatlici iglo za na prsa, z hiseri. Po zelo prisrčnem slovesu sem odšel.

Dne 15. junija okoli 5. ure zjutraj je prišel poštni voz, v katerega so se popeli knez in njegovo spremstvo; ko sem se nekolikokrat prisrčno poslovil, je knez odpotoval.

Okoli 10. ure je odpotoval tudi Jovanović, ki ga je sin, knez Mihajlo dal v Zagrebu svojemu očetu Milošu, da ga spremi v Rogaško Slatino, kjer je bival njegov gospodar knez Mihajlo. Te dogodke sem popisal od besede do besede sebi v spomin po pripovedovanju omenjenega sluga Miloša Obrenovića, kakor tudi svoje lastne doživljaje.

Ljubljana, 16. junija 1848.

Josef Karinger, s. r.

V teh spominih imamo torej dovolj natančne podatke o bivanju kneza Miloša v Ljubljani. Zanimivo je, da Bleiweisovè »Novice« nič ne vedo o tem nenavadnem posetu, pač pa je prinesla nemška »Laibacherzeitung« z dne 13. junija na prvi strani, kjer so bile uradne vesti pod naslovom »Illyrien« o dohodu kneževem sledeče poročilo:

»Ljubljana, 13. junija. Preteklo soboto, dne 10. t. m. je sem dospel okoli poldne knez Miloš Obrenović Srbski (von Serbien) na poti iz Zagreba s spremstvom in se je nastanil v hotelu »Avstrijski dvor«, kjer so bili nastanjeni tudi mnogoštevilni hrvatski poslanci, ki so odšli odtod dalje v Inomost. Knez namerava nekaj dni tukaj ostati, ker se zdi, da mu v Ljubljani ugaja. Na večer njegovega prihoda mu je izkazala godba tukajšnje narodne garde svojo pozornost s tem, da mu je priredila serenado.«

Tik nato pa sledi vest, da je dospel ta dan zjutraj ob 9. uri iz Zagreba ban Jelačić in da je še dopolne nadaljeval pot.

Miloševa afera namreč še ni bila končana.

Ko je Blaznavac uvidel, da Miloša ne bo nazaj, je z »ekspres pošto« hitel za njim v Ljubljano. Potoval je brez počitka vso noč in je drugi dan opoldne dospel v Ljubljano. Takoj je vprašal, kje se je knez nastanil, in je odšel naravnost k njemu; ko so Miloševi služabniki zagledali Blaznavca, so ga vprašali:

»Je-li res, da so v Srbiji prijeli Vučića?«

»Tako se govori,« je odgovoril Blaznavac. »Baje je oblastim izročil neka pisma kneza Miloša.«

Med tem razgovorom je izginil eden izmed služabnikov v sobo, da javi Milošu Blaznavčev prihod. Ko je knez čul, da je Blaznavac tu, se je razsrdil.

»Reci mu,« je rekel, »da ga pozdravljam, naj se varuje in naj nič ne govori, ker tu je čuden svet. Jaz nimam z njim kaj govoriti, nočem, da bi svet rekel, da zopet kaj intrigiramo.«

Nato se je obrnil k svojemu tajniku Jovanoviću:

»Poskrbi, Boga ti, da bo voz čimprej pripravljen za pot.«

Medtem je bil namreč Miloš govoril z banom Jelačićem, ki je — kakor sino čuli — potoval preko Ljubljane.

M. S. Petrović piše o tem srečanju sledeče:

»Ker ga knez ni hotel sprejeti, je Blaznavac skušal poizvedeti važne stvari od služabnikov. Eden izmed njih mu je pripovedoval, da je ban Jelačić, ko se je peljal skozi Ljubljano, posetil kneza in se mu zahvalil, da se ni vrnil v Zagreb.

Nato ga je prosil, naj pred ljubljanskim guvernerjem pojasni vso zadevo o Gajevev izsiljevanju.

Isti sluga je pravil Blaznavcu, kako je ban Miloša pred odhodom iz Zagreba poljubljjal in se opravičeval, češ, da on ni ničesar proti Milošu zakrivil, da je Miloš sam kriv, ker je preveč zaupal Blaznavcu, ki ga je pozneje izdal, zaprl in povzročil, kar je Miloš pretrpel. Kapetan Plantach je vprašal Blaznavca:

»Zakaj ne pustite pri miru tega ubogega starca, kaj ga preganjate?«

»Ne preganjam ga jaz, ampak njegova dela.« je odgovoril Blaznavac in mu je potem natanko razložil, kdo in kakšen je po njegovem mnenju knez Miloš.

Plantach je Blaznavcu pokazal ono štafeto, ki jo je dobil iz Zagreba, naj spravi Miloša nazaj. In res ga je hotel spraviti, je rekel, toda ljubljanski guverner, neki Milošev znanec iz Carigrada, mu je rekel, naj se ne drzne dotakniti se Miloša, ker Ljubljana ne spada pod področje hrvatskega bana.

Ko je slišal, da so Miloševi služabniki po Ljubljani raztrobili, da je Gaj zahteval od kneza 27.000 gld., je rekel Blaznavac:

»Zakaj Miloš ni tega povedal v Zagrebu javno pred vsem narodom?«

Služabniki so mu odgovorili, da Miloš tega v Zagrebu ni mogel storiti, češ, da je moral podpisati protokol, kakor so mu ga predložili.

Drugi dan po Blaznavčevem prihodu je Miloš zgodaj zjutraj odpotoval v Inomost in ni mogel niti počakati na svoje ljudi, Stojakovića in Gavrilovića, ki sta imela priti za njim. Tako se je bal novih Blaznavčevih spletk.

Okoli 10. ure dopoldne je Blaznavac srečal v mestu poštni voz in v njem spoznal Berto, Miloševega slugo. Vprašal ga je, kam gre, in on mu je odgovoril, da gre v tisto gostilno, kjer je bil knez Miloš.

Blaznavac je šel z njim in je spotoma zvedel, da je bil Berta v Trstu in da je nameraval iti v Carigrad, pa ni mogel, ker so Italijani Trst blokiral.

Tako sta dospela v gostilno pri »Avstrijskem dvoru«, kamor je prišel tudi Stojaković in vsi kneževi ljudje so začeli grditi Gaja.

Zdi se, da se tudi Blaznavcu ni dobro godilo, ker se je pozneje govorilo, da je komaj ušel izpred samokresa nekega Miloševega služabnika. Zvesto spremstvo je hotelo maščevati svojega gospodarja. Blaznavac je torej moral iz Ljubljane, ne da bi bil kaj opravil. Ob 12. uri je z »ekstra

pošto« odpotoval proti Zagrebu, kamor je dospel drugi dan opoldne.

Medtem pa je Miloš že potoval proti Inomostu. »Laibacherzeitung« je na kratko naznanila njegov odhod, češ, da je včeraj zjutraj 15. junija knez Miloš Obrenović s spremstvom odpotoval v Inomost. V Inomostu so se tiste dni vršile razne konference in avdijence. Ne pozabimo, da se je medtem vršil slovanski kongres v Pragi in da je prav na binkoštno praznike, ko je bival knez Miloš v Ljubljani, prišlo v Pragi do spopada med vojaštvom in praškim meščanstvom; kongres je bil razgnan in predčasno zaključen, Windischgrätzovi topovi so bombardirali Prago, vojaška oblast je dobivala premoč nad narodi...

Slovanske sanje so se razblinjale v nič. V tem času je dospel tudi ban Jelačić v Inomost, kjer je dvorna kamarila skušala izigrati narode in njih voditelje. Avdienca Jelačićeva se je vršila vpričo ogrskega vojnega ministra, da bi Madžari ne mogli reči, da dvor drži s Slovani. Po praških dogodkih so bili Slovani še bolj sumljivi kot panslavistični in revolucionarni elementi. Ban je torej imel težko stališče. Madžarski listi so zagnali krik, Gajeva afera je prestopila ozke meje ilirske domovine in napolnila svet. Dne 23. junija javljajo vesti iz Zagreba, da je kurir od Jelačića iz Inomosta dospel in prinesel ugodne vesti za Hrvate. Baje je zakrivil Gaj ves spor z Madžari; če pade on, se bodo razmere med obema narodoma izboljšale. Knez Miloš je dospel v Inomost, naznanil vso zadevo cesarju in cesar je ukazal preiskavo. Že 29. junija poroča »Laibacherzeitung« po »Ofen-Pesther Zeitung«, da je zloglasni (der berüchtigte) dr. Ljudevit Gaj »gefänglich eingezogen« in da bi ga bila njegova lastna stranka skoraj obesila. Kakor veste — piše ta list — je bil Miloš »Exfürst« pod policijskim nadzorstvom in se je pogajal z Gajem. Gaj je zahteval 30.000 gld. nazadnje sta naredila za 10.000 gld. Knez je napravil znake na bankovce in je tako imel v rokah nepobiten dokaz proti Gaju. Proti Gaju se je vodila dolga in obširna preiskava. Med mnogimi drugimi pričami je bil na 8. seji preiskovalne komisije dne 20. julija zaslišan tudi Blaznavac. Potrdil je izjavo faktorja

Gajeve tiskarne Teodorja Klause, ki je bil izjavil, da je od Blaznavca prejel štiri bankovce po 1000 in enega za 100 gld., da mu jih je menjal.

»Odkod ste dobili toliko denarja?« je vprašala komisija Blaznavca.

»Tega me ne sme nihče vprašati in nisem nikomur dolžan, da mu odgovorim,« je odgovoril Blaznavac.

»Ali ste šli za knezom Milošem v Ljubljano?« je bilo drugo vprašanje.

»Da,« je potrdil Blaznavac. »A z njim se nisem mogel sestati, samo z njegovimi ljudmi sem se razgovarjal. Drugi dan zgodaj je odšel knez v Inomost.«

»In kaj je bil povod vašega potovanja v Ljubljano?«

»Imel sem posebno zadevo s knezom Milošem, a ker se nisem mogel z njim sniti, sem se takoj vrnil v Zagreb.«

Nato je komisija Blaznavcu prečitala izjavo kapetana Plantacha, kateremu je rekel Miloš, da je Blaznavac prišel v Ljubljano zaradi onih pismenih izjav, ki jih je dal Gaju. Blaznavac je imel namen doseči, da Miloš prekliče svoje izjave, češ, da mu jih je Gaj izsilil.

»To ni res,« je rekel Blaznavac, »ako on trdi, da sem imel take namene, potem grdo laže, in tem bolj laže, ker ga nisem niti videl, kaj šele, da bi se bil z njim razgovarjal.«

Ko je komisija izvršila svoje delo, je bil Gaj izroččen sodišču zaradi prevare in izsiljevanja; ker pa ni bilo dovolj dokazov, je bil oproščen.

Tako je prišla Ljubljana v čudno zvezo z Zagrebom in Beogradom ob času, ko se je prvič reševalo vprašanje našega političnega edinstva v Pragi na slovanskem kongresu in v Zagrebu na hrvatskem saboru.

V Ljubljani se je prav za prav razvozlat vozle zagrebških spletk, ki so tako usodno obdale srbskega kneza.

Kakor praški kongres je tudi zagrebška afera odmevala po svetu. Odmevala pa je tudi v Miloševem življenju in se je poleg nje še dolgo spominjal tudi gostoljubne Ljubljane.